

HORASAN TÜRKÇESİNİN BEŞAĞAÇ AĞZI ÜZERİNE

Hasan GÜZEL*
Taher BABAEİ**

Öz: İran, Oğuz grubu Türk dillerinin önemli yayılma alanlarından biridir. Oğuz dilleri arasında yer alan Horasan Türkçesi, günümüzde, büyük oranda, İran'ın kuzeydoğusunda yer alan Kuzey Horasan ve Razavi Horasan eyaletlerinde konuşulmaktadır. Geniş bir alana yayılan bu dil alt kollara ayrılmıştır. Nişabur yakınlarında yer alan ve eski bir Fars yerleşim bölgesi olan Beşağaç, günümüzde Horasan Türkçesinin farklı bir varyantına ev sahipliği yapmaktadır. Beşağaç ağzındaki zaman çekimi, iyelik ekleri ve zamirlerdeki kullanım çeşitlenmeleri ve sözcüklerdeki ses değişimleri ilgi çekicidir. Kanıtsallık için -owdu biçimlerinin kullanılması, şart kipinin birinci ve ikinci kişi çekiminde -s sesinin kaybolması bu ağzın karakteristik özelliklerindedir. Ayrıca diğer Horasan ağzlarıyla karşılaştırıldığında Beşağaç ağzında yuvarlaklaşmalar göze çarpmaktadır. Yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan bu varyant, dil ilişkileri açısından da zengin veriler sunmaktadır. Bu çalışmada daha önce üzerinde durulmayan Horasan Türkçesinin Beşağaç ağzına yoğunlaşmaktadır. Çalışmada kullanılan veriler alan araştırması ile toplanmıştır. Çalışmanın İran'daki Türkçe varyantlar üzerine yapılacak araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Horasan Türkçesi, Beşağaç ağzı, dil ilişkileri, İran'daki Türk Dilleri, Farsça

On the Bashagach Dialect of Khorasan Turkic

Abstract: Iran is one of the important spreading areas of Oghuz group Turkic languages. Khorasan Turkic, which is one of the Oghuz languages, is spoken today mainly in the North Khorasan and Razavi Khorasan provinces in the northeast of Iran. This language, which spreads over a wide area, is divided into sub-branches. Bashaghach, a former Persian settlement near Nishabur, is now home to a variant of Khorasan Turkic. It is interesting to note the variations in tense inflection, possessive suffixes and pronouns, and the sound changes in words. The use of the morpheme owdu for evidentiality and the loss of the -s sound in the first and second person conjugation of the conditional mood are characteristic features of this dialect. In addition, compared to other Khorasan dialects, rounding is noticeable in Beşağaç dialect. This variant, which is in danger of extinction, also provides rich data in terms of language contacts. This study focuses on the Bashaghach dialect of Khorasan Turkic, which has not been emphasised before. The data used in the study were collected through field research. It is thought that the study will contribute to the researches on Turkic variants in Iran.

Keywords: Horasan Turkic, Bashaghach Dialect, language contacts, Turkic languages in Iran, Persian

* Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara/Türkiye, e-posta: hasan.guzel@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4201-8634

** Dr. Öğr. Üyesi, Ferdowsi University of Mashhad, Meşhed/İran, e-posta: taherbabaei@um.ac.ir, ORCID: 0000-0003-2368-759X

Giriş

İran'ın kuzeydoğusu (Kuzey Horasan ve Razavi Horasan eyaletleri) ile Türkmenistan ve Özbekistan sınırındaki Amu Derya'nın hemen doğusunda 2 milyon civarında kişi tarafından konuşulan Horasan Türkçesi (ISO-3: kmz) Oğuzcanın alt varyantlarındanidir. İran'da Bocnurd, Şirvan ve Nişabur'un kuzeyindeki irili ufaklı köylerde konuşulan bu varyant, Farsça ve Kürtçe gibi İran dilleri ile etkileşim halindedir (bk. Doerfer & Hesche, 2002; Heyet, 2008, s. 298-299; Bozkurt, 2005, s. 454; Doğan, 2015, s. 41-59, Johanson, 2021, s. 22).

Büyük bir alana yayılmış Horasan Türkleri arasında tek bir varyanttan bahsetmek mümkün değildir. Ses, biçim ve söz varlığı açısından birbirinden ayrılan Horasan Türkçesi varyantları Doerfer tarafından şu şekilde gruplandırılmıştır:

Kuzey-Batı: Şeyh Teymür, Bocnurd, Asadlı, Kalât

Kuzey: Zeyârat, Şirvân, Zourum, Kûçân, Şûrak, Lotf-âbâd, Dara-gaz, Douğâ'î

Kuzey-Doğu: Mâreşk, Conk, Gücgî, Langar

Güney-Doğu: Harw-e 'Olyâ, Rûhâbâd, Çârâm Sarcâm

Güney-Batı: Cogatây, Hokm-âbâd, Soltân-âbâd, Kara-Bâğ, Pır-Komâc (Doerfer, 1993, s. 39).

Doerfer'in yukarıdaki sınıflandırmasının üzerinden uzun zaman geçmiştir. Buna rağmen Horasan ağızlarının yeni bilimsel bir sınıflandırılması yapılamamıştır. Kuşkusuz böyle bir çalışmanın yapılamamasının çeşitli sebepleri vardır. Verilerin yetersizliği ilk neden olarak görülebilir. İran'daki Azerbaycan Türkçesi dahil olmak üzere bu tür görece kapalı bölgelerde ağız verilerinin toplanması zordur. Bu nedenle araştırmacıların önceliği farklı ağızlarla ilgili verileri kaydedip aşamalı olarak yayımlamaktır. Eldeki bu çalışma daha önce üzerinde araştırma yapılmamış Beşağaç bölgesine yoğunlaşarak bu amaca hizmet etmektedir.

Günümüzde bu varyantları konuşan konuşurlar bulunmakla birlikte toplumun her alanında Farsçanın işlevinin belirgin şekilde artması nedeniyle Horasan Türkçesinin yavaş yavaş gerilemekte olduğu gözlenmektedir. Kırsal alanda Horasan Türkçesinin işlev alanı kısmen korunmasına rağmen şehirlere göç eden Horasan Türklerinde ana dilin yeni nesillere öğretilmesi neredeyse durmuştur. Kuşkusuz bu durumun ortaya çıkmasındaki nedenlerin hem bireysel ve hem de toplumsal yönleri vardır. Ülkedeki tek resmî dilin Farsça olması, okullarda ve resmî kurumlarda sadece Farsçanın kullanılması diğer Türk dillerinde olduğu gibi (Güzel, 2022; Bağhirova, 2023) Horasan Türkçesinin de gerilemesindeki en büyük toplumsal etken iken genç ve orta yaş bireylerin ana dilleri hakkındaki negatif tutumları dilin devamlılığını etkileyen bireysel yönler olarak ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada Horasan Türkçesinin Beşağaç varyantına odaklanılacaktır. Horasan Türkçesinin farklı ağızları üzerine araştırmalar yapılmış olmasına rağmen (Doğan, 2016; Tulu, 2005a, 2005b, 2009a, 2009b, 2009c; Ekici, 2017; Esmaeilabadi 2022) daha önce bu bölgede herhangi bir alan araştırması yapılmadığı için bu varyantın tespiti yapılamamıştır. Bu nedenle Horasan Türkçesi çalışmalarındaki yeri bilinmemektedir. Bu çalışmada eski bir yerleşim alanı olan Beşağaç'ın toplumdilbilimsel dönüşümü ve diğer varyantlardan ayrılan dilsel yönleri tartışılacaktır.

1. Veri, Kapsam ve Metot

Horasan Türkçesi doğu, güney ve batı ağızları olarak bölünmesine rağmen bu ağızlar arasındaki farklar bugüne kadar yeteri kadar irdelenmemiştir. Saha çalışmasına dayalı

araştırmaların azlığı bu durumun ortaya çıkmasındaki en büyük etkidir. Çalışmada kullanılan veriler Beşağaç köyünden derlenmiştir.

Bu çalışmada araştırma yöntemi betimsel olup, saha çalışmasından alınan Beşağaç ağızlı verileri Horasan Türkçesinin diğer ağızları ile karşılaştırılmıştır. Ses ve biçim yönünden farklılaşan ağızların sınırlarının daha iyi anlaşılması için veriler tablolar halinde sunulmuştur.

Bölgeden alınan veriler dil ilişkileri ve çok dillilik çalışmaları açısından da zengin veriler sunmaktadır. Diğer Horasan ağızları gibi Beşağaç verilerinde de Farsçanın yoğun etkisi görülmektedir. Ses, biçim ve söz dizimindeki etki ileri düzeydedir. Beşağaç ağızında kullanılan ve günümüz Farsçasında yer almayan unsurlar dil ilişkilerinin eskiye dayandığını göstermektedir. Çalışmada dil ilişkileri verileri değerlendirilirken Lars Johanson'un kopyalama modelinden (2007) yararlanılmıştır.

2. Beşağaç Bölgesi Dil Ekolojisi

Beşağaç köyü, Nişabur şehrinin bir parçası olan Karaçan'ın 35 kilometre güneybatısında yer almaktadır. Kırıldaki yaşam koşulları nedeniyle köy halkı büyük oranda başta Meşhed olmak üzere büyük şehirlere göç etmiştir. Coğrafi konumu nedeniyle her tarafı ormanlık vadilerle çevrili olan bu köy, doğudan İran'dan Türkmenistan'a geçiş yolu üzerinde bulunmaktadır. Bölgedeki kervansaray, ibadethane vs. kalıntıları yüzyıllar boyunca buranın bir geçiş yolu olarak kullanıldığını ve bölgenin yerli ve göçmen kültürlerini buluşturduğunu göstermektedir. Etkileşimin en açık örnekleri ise dil alanında görülmektedir.

Beşağaç'ta, Farsça ve Horasan Türkçesi konuşulmaktadır. İki dilli bireylerin Farsça düzeyleri daha yüksektir. Soyut ve karmaşık tartışmaların ve konuşmaların büyük ölçüde Farsça yapıldığı köyde Horasan Türkçesinin kullanım alanı her geçen gün daralmaktadır. Bu çalışma işlev alanı azalan ve yok olma tehlikesinde olan Beşağaç varyantına odaklanmaktadır. Çünkü Beşağaç'ta yapılan kayıtlarda diğer Horasan varyantlarında bulunmayan gramer özellikleri ve söz varlığı tespit edilmiştir. Günümüzde çevresinden büyük ölçüden izole bir şekilde varlığını sürdüren bu varyantta Modern Farsçada dahi bulunmayan eski katmandan kopya sözcükler korunmuştur.

3. Beşağaç Ağızının Özellikleri

3.1. Ses Özellikleri

Beşağaç ağızı, genel olarak diğer ağızlarla benzer özelliklere sahip olmakla birlikte karakteristik gelişimler de göstermektedir. /a/, /e/, /ə/, /i/, /o/ /u/ seslerini koruyan Beşağaç ağızında /ö/, /ü/, /ı/ seslerinin ise kullanılmadığı Farsçanın etkisiyle bu seslerin /e/, /i/, /u/'ya değiştiği görülmektedir. *yizim* “yüzüm”, *gin* “gün”, *açuq* “açık”, *sez* “söz”, *gerdim* “gördüm”, *eldi* “öldü” vb.

Türkmen, Yakut ve Halaç Türkçesinde düzenli olarak korunan Ana Türkçe uzun ünlüleri diğer Türk dillerinde kısalmış ve kısalırken çeşitli fonetik izler bırakmıştır (Tekin, 1975, s. 38-79). Horasan Türkçesinin farklı ağızlarında da uzun ünlülerin genellikle korunduğu görülür. Örneğin Bocnurd ağızında *yo:l* “yol” < ATü. **yo:l* , *o:t* “ateş” < ATü. **ho:t* vb. (bk. Doğan 2016: 25). Beşağaç ağızında uzun ünlülerin kullanımı noktasında paralellik tespit edilmiştir. *â:d* “ad” < ATü. **a:t*, *dâ:ş* < ATü. **ta:ş*, *yi:z* < ATü. **yü:z* vb.

İran'daki Türkçe varyantlar genel olarak ünlü uyumlarını sağlam bir şekilde korumaz. Bazı durumlarda ünlü uyumlarının bozulduğu görülmektedir. Bu durum

dillerin öz gelişimi ile birlikte dil ilişkileri ile açıklanabilir. Farsçanın etkisiyle İran'daki Türkçede /ı/, /ö/, /ü/ gibi seslerin kullanımı azalmış ve bu durum ünlü uyumlarında sapmalara neden olmuştur. Bu tür sapmalar Horasan ağızlarında da görülmektedir. Bochnurd Ağzı *yo:liñ* “yolun” (Doğan, 2016, s. 27), Gerivan Ağzı *sorêş-* “sormak” (Esmailabadi, 2022, s. 147). Beşağaç ağzında ise ünlü uyumu diğer Horasan ağızlarından daha sağlamdır. Beşağaç Ağzı *baxdum* “baktım”, Güney Horasan Ağızlarında *baxdim* “baktım”, Beşağaç Ağzı *baxurak* “bakıyoruz”, Doğu Horasan Ağızlarında *baxəmiş*, *baxəbiz* “bakıyoruz”.

Ayrıca birçok bağımsız biçimbirimde söz sonu /-r/ ünsüzünün düşmesi de Beşağaç Türkçesinin karakteristik özelliklerindedir. *ba-* “varmak”, *be-* “vermek”, *du-* “durmak”, *geti-* “getirmek”, *otu-* “oturmak” vb.

Ünsüz ikizleşmeleri açısından da genellikle diğer Horasan ağızlarıyla benzer özellikler gösteren Beşağaç'ta bazı sözcüklerin kullanımında farklılıklar görülmektedir. Örneğin Beşağaç ağzında *iddi* “keskin” diğer Horasan ağızlarında sıklıkla *iti*.

3. 2. Biçimsel Özellikler

3.2.1. İsim Çekimi

Beşağaç ağzı, biçim özellikleri açısından genel olarak diğer Horasan ağızlarıyla benzer özelliklere sahip olmasının yanında birçok karakteristik biçimsel özellik geliştirmiştir. Örneğin Beşağaç ağzında bulunma durumu eki diğer Horasan ağızlarıyla benzerlik göstermektedir. *kimdə*, *āsmändä* “kimde?, gökte”. Belirtme durumunun çekiminde ise /-i/, /-u/ biçimleri kullanılmaktadır. *munu* “bunu”, *gili* “gülü.”

Beşağaç ağzında ayrılma durumu eki diğer Horasan ağızlarında olduğu gibi /-dAn/ eki ile yapılmaktadır. Bununla birlikte /-n/ ünsüzü ile biten sözcüklere eklendiğinde çoğunlukla /-nAn/ biçime dönüşür.

Beş. H. Ağz. *mənnən* “benden”

Beş. H. Ağz. *sənnən* “senden”

Beş. H. Ağz. *onnan* “ondan”

Beş. H. Ağz. *bizdən* “bizden”

Beş. H. Ağz. *olardan* “onlardan”

Beş. H. Ağz. *munnan* “bundan”

Beş. H. Ağz. *şunnan* “şundan”

İlgi durumu için $\eta > y$ değişiminden dolayı (diğer ağızlar için bk. Rezaei & Esmailabadi, 2018, s. 17) Beşağaç ağzında çoğunlukla /+(i)y/ kullanılır: *eviy qizi* “evin kızı”, *Türkiy atasu* “Türk'ün atası”. İlgi zamirlerinin çekiminde de benzer şekilde düzenli olarak /+(i)y/, /+(u)y/ kullanılır.

Beş. H. Ağz. *məniy* “benim”

Beş. H. Ağz. *səniy* “senin”

Beş. H. Ağz. *olaruy* “onların”

İyelik çekiminin 1. ve 3. şahıslarla çekimleri Horasan ağızlarında benzerlik göstermesine rağmen 2. kişi ile çekiminde farklılıklar görülmektedir. Temel fark Beşağaç ağzında ikinci tekil çekiminde /+iy/ ikinci çokluk çekiminde /+iys/ kullanılırken diğer Horasan ağızlarında ikinci tekil biçiminde /+n/, /+yn/, ikinci çokluk çekiminde /+yz/ ve /+z/ kullanılmasıdır.

Beş. H. Ağz. *atam, qizim, eyim* “atam, kızım, evim”

Beş. H. Ağz. *atay, qiziy, topuy* “atan, kızın, topun”

- Beş. H. Ağz. *atasu, qizi, eyi* “atası, kızı, evi”
 Beş. H. Ağz. *atamus, qizimis* “atamız, kızımız”
 Beş. H. Ağz. *atays, qiziys, eyiys* “atanız, kızınız, eviniz”
 Beş. H. Ağz. *atalaru, qizleri, toplaru* “atası, kızı”

Beşagaç ağzında çokluk eki çoğunlukla /+IA/ biçimindedir. Bu özellik başka Horasan ağızlarında da görülmektedir (bkz. Rezaei & Esmacilabadi, 2018, s. 16). Örneğin *gillə* “güller”, *yo:lla* “yollar” vb. Beşagaç ağzında sözcük tabanına göre hem ön ünlü hem de art ünlülü sözcüklerle uyuma girer. Gerivan ağzı gibi bazı Horasan ağızlarında çokluk sadece /+le/ biçiminde kullanılır (Esmacilabadi, 2022, s. 148)

3.2.2. Fiil Çekimi

Fiil çekiminde Beşagaç ağzı, Horasan Türkçesinin diğer ağızlarından farklılık göstermektedir.

Geçmiş zaman çekiminde Horasan ağızları büyük oranda ortaklık göstermekle birlikte Beşagaç ağzı farklı eğilimleri görülmektedir. Hem art hem de ön ünlülü fiillerin çekiminde /-di/ eki kullanılırken Beşagaç ağzında art ünlülü fiillerin çekiminde geçmiş zaman formunu işaretlemek için /-du/ eki kullanılır. 2. çoğul kişi ve 3. çoğul kişi çekiminde kullanılan /-duys/ ve /-dula/ biçimleri de bu ağzın diğer ayırt edici özelliklerindedir.

	Beş. H. Ağz.	Güney H. Ağz.	Batı H. Ağz.	Doğu H. Ağz.
ben	<i>gəldim</i>	<i>gəldim</i>	<i>gəldim</i>	<i>gəldim</i>
sen	<i>gəldiy</i>	<i>gəldeng</i>	<i>gəlding</i>	<i>gəldin</i>
o	<i>gəldi</i>	<i>gəldi</i>	<i>gəldi</i>	<i>gəldi</i>
biz	<i>gəldik</i>	<i>gəldig</i>	<i>gəldig</i>	<i>gəldik/ gəldiq</i>
siz	<i>gəldiys</i>	<i>gəldengz</i>	<i>gəldingz</i>	<i>gəldiz</i>
onlar	<i>gəldilə</i>	<i>gəldilən</i>	<i>gəldilən</i>	<i>gəldilən</i>

Tablo 1. Geçmiş Zaman Çekimi I (Ön ünlülü fiiller ile kullanım)

	Beş. H. Ağz.	Güney H. Ağz.	Batı H. Ağz.	Doğu H. Ağz.
ben	<i>baxdum</i>	<i>baxdim</i>	<i>baxdim</i>	<i>baxdim</i>
sen	<i>baxduy</i>	<i>baxdeng</i>	<i>baxding</i>	<i>baxdin</i>
o	<i>baxdu</i>	<i>baxdi</i>	<i>baxdi</i>	<i>baxdi</i>
biz	<i>baxduk</i>	<i>baxdig</i>	<i>baxdig</i>	<i>baxdik/ baxdiq</i>
siz	<i>baxduys</i>	<i>baxdengz</i>	<i>baxdingz</i>	<i>baxdiz</i>
onlar	<i>baxdula</i>	<i>baxdilən</i>	<i>baxdilən</i>	<i>baxdilən</i>

Tablo 2. Geçmiş Zaman Çekimi II (Art ünlülü fiiller ile kullanım)

Horasan Türkçesinde şimdiki zaman ve geniş zaman için ayrı işaretleyiciler kullanılmaz. Beşagaç ağzında ön ünlülü kelime tabanlarına gelen şimdiki/geniş zaman biçimi güney ve batı ağızlarına çok benzemekte iken Horasan Türkçesinin doğu ağızlarından ayrılmaktadır. Art ünlülü fiillerin çekiminde ise Beşagaç ağzındaki yuvarlaklaşma göze çarpmaktadır.

	Beş. H. Ağz.	Güney H. Ağz.	Batı H. Ağz.	Doğu H. Ağz.
ben	<i>gəlrəm</i>	<i>gəlrəm</i>	<i>gəliyəm</i>	<i>gələmən</i>
sen	<i>gəlrəy</i>	<i>gəlrəy</i>	<i>gəliyəng</i>	<i>gələsən</i>
o	<i>gəliy</i>	<i>gəlr</i>	<i>gəli</i>	<i>gələdi</i>
biz	<i>gəlrək</i>	<i>gəlrəg</i>	<i>gəliyiq</i>	<i>gələbiz/ gələmiz</i>
siz	<i>gəlrəys</i>	<i>gəlrəyz</i>	<i>gəliyingz</i>	<i>gələsiz</i>

HORASAN TÜRKÇESİNİN BEŞAĞAÇ AĞZI ÜZERİNE

onlar	<i>gəliylə</i>	<i>gəlilən</i>	<i>gəliylən</i>	<i>gələdilən</i>
-------	----------------	----------------	-----------------	------------------

Tablo 3. *Şimdiki/Geniş Zaman Çekimi I (Ön ünlülü fiiller ile kullanım)*

	Beş. H. Ağz.	Güney H. Ağz.	Batı H. Ağz.	Doğu H. Ağz.
ben	<i>baxuram</i>	<i>baxirəm</i>	<i>baxiyəm</i>	<i>baxəmən</i>
sen	<i>baxuray</i>	<i>baxirəy</i>	<i>baxiyəng</i>	<i>baxəsən</i>
o	<i>baxuy</i>	<i>baxir</i>	<i>baxi</i>	<i>baxədi</i>
biz	<i>baxurak</i>	<i>baxirəg</i>	<i>baxiyiq</i>	<i>baxəbiz/ baxəmiz</i>
siz	<i>baxurays</i>	<i>baxirəyz</i>	<i>baxiyingz</i>	<i>baxəsiz</i>
onlar	<i>baxuyula</i>	<i>baxilən</i>	<i>baxiyilən</i>	<i>baxədilən</i>

Tablo 4. *Şimdiki/Geniş Zaman Çekimi II (Art ünlülü fiiller ile kullanım)*

Şimdiki/geniş zamanın hikâyesi çekiminde fiil tabanının ön ünlülü ya da art ünlülü olmasının önemi yoktur. Şimdiki/geniş zamanın hikâyesi için kullanılan ek /-eydi/’dir.

	Beş. H. Ağz.	Güney H. Ağz.	Batı Hor. Ağz.	Doğu Hor. Ağz.
ben	<i>gələydim</i>	<i>gələydim</i>	<i>gələydim</i>	<i>gələydim</i>
sen	<i>gələydi</i>	<i>gələydin</i>	<i>gələydin</i>	<i>gələydin</i>
o	<i>gələydi</i>	<i>gələydi</i>	<i>gələydi</i>	<i>gələydi</i>
biz	<i>gələydik</i>	<i>gələydiq/ gələydik</i>	<i>gələydiq/ gələydik</i>	<i>gələydiq/ gələydik</i>
siz	<i>gələydiys</i>	<i>gələydz</i>	<i>gələydz</i>	<i>gələydz</i>
onlar	<i>gələydilə</i>	<i>gələydilən</i>	<i>gələydilən</i>	<i>gələydilən</i>

Tablo 5. *Şimdiki/Geniş Zamanın Hikâye Çekimi I (Ön ünlülü fiiller ile kullanım)*

	Beş. H. Ağz.	Güney H. Ağz.	Batı Hor. Ağz.	Doğu Hor. Ağz.
ben	<i>baxeydim</i>	<i>baxeydim</i>	<i>baxeydim</i>	<i>baxeydim</i>
sen	<i>baxeydiy</i>	<i>baxeydin</i>	<i>baxeydin</i>	<i>baxeydin</i>
o	<i>baxeydi</i>	<i>baxeydi</i>	<i>baxeydi</i>	<i>baxeydi</i>
biz	<i>baxeydik</i>	<i>baxeydiq/ baxeydik</i>	<i>baxeydiq/ baxeydik</i>	<i>baxeydiq/ baxeydik</i>
siz	<i>baxeydiys</i>	<i>baxeydz</i>	<i>baxeydz</i>	<i>baxeydz</i>
onlar	<i>baxeydilə</i>	<i>baxeydilən</i>	<i>baxeydilən</i>	<i>baxeydilən</i>

Tablo 6. *Şimdiki/Geniş Zamanın Hikâye Çekimi II (Art ünlülü fiiller ile kullanım)*

Horasan Türkçesinde gelecek zaman ifadelerinde, Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesinden farklı olarak /-cAk/ eki ve türevleri görülmez. Horasan Türkçesinin ağızlarında genel olarak /-Ar/ ve bu ekten türemiş biçimler gelecek zaman ifade etmek için kullanılır. Ekin farklı kişilerle çekiminde ağızlar arasında farklılıklar gözlemlenmiştir. Diğer Horasan ağızlarında genellikle uyum gözetilmeksizin ön ünlülü biçimiyle kullanılırken Beşağaç ağızında önlük-artlık uyumuna girer.

	Beş. H. Ağz.	Güney H. Ağz.	Batı Hor. Ağz.	Doğu Hor. Ağz.
ben	<i>gələrəm</i>	<i>gəlləm</i>	<i>gələrəm</i>	<i>gəlmən</i>
sen	<i>gələrəy</i>	<i>gəlləyn</i>	<i>gələrəng</i>	<i>gəlməsən</i>
o	<i>gələr</i>	<i>gələy</i>	<i>gələr</i>	<i>gələr</i>
biz	<i>gələrək</i>	<i>gəlləyg</i>	<i>gələrəy</i>	<i>gələrbiz</i>
siz	<i>gələrəys</i>	<i>gəlləys</i>	<i>gələrəngz</i>	<i>gəlməsiz</i>
onlar	<i>gəllilə/ gəllə</i>	<i>gəllən</i>	<i>gələrlən</i>	<i>gələrlən/ gəllən</i>

Tablo 7. *Gelecek Zaman Çekimi I (Ön ünlülü fiiller ile kullanım)*

	Beş. H. Ağz.	Güney H. Ağz.	Batı Hor. Ağz.	Doğu Hor. Ağz.
ben	<i>baxaram</i>	<i>baxxəm</i>	<i>baxərəm</i>	<i>baxərmən</i>
sen	<i>baxaray</i>	<i>baxəyn</i>	<i>baxərəng</i>	<i>baxərsən</i>
o	<i>baxar</i>	<i>baxəy</i>	<i>baxər</i>	<i>baxər</i>
biz	<i>baxarak</i>	<i>baxəyg</i>	<i>baxərəy</i>	<i>baxərbiz</i>
siz	<i>baxarays</i>	<i>baxəys</i>	<i>baxərəngz</i>	<i>baxərsiz</i>

onlar	<i>baxulla/ baxalla</i>	<i>baxəllən</i>	<i>baxərlən</i>	<i>baxərlən/ baxəllən</i>
-------	-------------------------	-----------------	-----------------	---------------------------

Tablo 8. Gelecek Zaman Çekimi II (Art ünlülü fiiller ile kullanım)**Kanıt-sallık**

Bilginin kaynağına gönderme yapan bu kategori dünya dillerinde farklı biçimlerde işaretlenmektedir (bk. Aikhenvald 2003). Türk dilleri bilginin dolaylı yollardan elde edildiğine göndermede bulunan dolaylılık tipli kanıt-sallık sistemlerinden kanıt-sallık kategorisi, Türk dillerinde farklı yollarla işaretlenmektedir. Horasan Türkçesi ağızlarında kanıt-sallık işaretleyicisi olarak /-İddI(r)/ ve /-dI/ ekleri ve türevleri kullanılır (bk. Doğan, 2018). Beş-ağaç ağzında da bu ek kullanılır. Diğer ağızlardan farklı olarak uyuma girer. Bu ek art ünlülü kelime tabanlarına eklenirken yuvarlaklaşma olur. *o gəliddi* “o gelmiş.”, *onlar baxuddular* “onlar bakmışlar”.

Kanıt-sallık işaretleyicisinin geçmiş zaman ile çekimlenmesi ise Beş-ağaç ağzında karakteristik bir ek ile yapılır. Kanıt-sallık geçmiş zamanda art ünlülü ya da ön ünlülü fiil tabanları fark etmeksizin ek /-owdu/ biçimindedir. Diğer Horasan ağızları ile karşılaştırmak için aşağıdaki tablolar açıklayıcı olacaktır.

	Beş. H. Ağz.	Güney H. Ağz.	Batı Hor. Ağ.	Doğu Hor. Ağ.
ben	<i>gəlowdum</i>	<i>gəlibdirdim</i>	<i>gəlodum</i>	<i>gəlodum</i>
sen	<i>gəlowduy</i>	<i>gəlibdirdin</i>	<i>gəloding</i>	<i>gəlodin</i>
o	<i>gəlowdu</i>	<i>gəlibdirdi</i>	<i>gəlodı</i>	<i>gəlodı</i>
biz	<i>gəlowduk</i>	<i>gəlibdirdik</i>	<i>gəlodumuz</i>	<i>gəlodık</i>
siz	<i>gəlowduys</i>	<i>gəlibdirdiz</i>	<i>gəlodingz</i>	<i>gəlodız</i>
onlar	<i>gəlowdula</i>	<i>gəlibdirdilən</i>	<i>gəlodılən</i>	<i>gəlodılən</i>

Tablo 9. Kanıt-sallık I (Ön ünlülü fiiller ile kullanım)

	Beş. H. Ağz.	Güney H. Ağz.	Batı H. Ağz.	Doğu H. Ağz.
ben	<i>baxowdum</i>	<i>baxibdirdim</i>	<i>baxodum</i>	<i>baxodum</i>
sen	<i>baxowduy</i>	<i>baxibdirdin</i>	<i>baxoding</i>	<i>baxodin</i>
o	<i>baxowdu</i>	<i>baxibdirdi</i>	<i>baxodı</i>	<i>baxodı</i>
biz	<i>baxowduk</i>	<i>baxibdirdik</i>	<i>baxodumuz</i>	<i>baxodık</i>
siz	<i>baxowduys</i>	<i>baxibdirdiz</i>	<i>baxodingz</i>	<i>baxodız</i>
onlar	<i>baxowdula</i>	<i>baxibdirdilən</i>	<i>baxodılən</i>	<i>baxodılən</i>

Tablo 10. Kanıt-sallık II (Art ünlülü fiiller ile kullanım)**Emir Çekimi**

Emir kipinde üçüncü kişinin çekimi diğer ağızlardan farklı değildir. *gəlsin* “gelsin”. Çokluk ikinci şahıs için (Cüveyn ağzında hem /-y/ hem /-n/ kullanılır. bk. Rezaei & Esmeilabadi, 2018, s. 20) Beş-ağaç ağzında sadece /-y/ kullanılır. Örneğin *gəliy* “gelin”, *baxuy* “bakın”.

Şart Çekimi

Türk dillerinde şart kategorisini işaretlemek için yaygın olarak /-sA/ eki kullanılır. Beş-ağaç ağzında birinci ve ikinci kişiler için şart kategorisi /-A/ kullanılırken üçüncü tekil şahıs ile /-si/, /-su/- üçüncü çokluk şahıs ile /-sile/, /-sula/ kullanılır. Bu ekler çoğu zaman tek başına kullanılmaz. Şart ifade edebilmek için şart eki almış eylem cümlelerinin *eger* birimi ile başlaması gerekir. Bu söz dizimsel etki Farsçanın etkisiyle ortaya çıkmıştır.

eger gelem “gelsen”

eger baxem “baksam”

<i>eger geley</i> “gelse	<i>eger baxay</i> “baksan”
<i>eger gelsi</i> “gelse”	<i>eger baxsu</i> “baksa”
<i>eger gelek</i> “gelsek”	<i>eger baxak</i> “baksak”
<i>eger geleys</i> “gelseniz”	<i>eger baxays</i> “baksanız”
<i>eger gelsile</i> “eğer gelseler”	<i>eger baxsula</i> “baksalar”

Koşullu geçmiş zamanda da benzer bir durum söz konusudur. Geçmiş zaman biçimi ile koşul eki birlikte sadece /-eydi/ biçiminde kullanılır. Bu kullanımlarda da şart ile şimdiki/geniş zamandan ayırmak için kipi alan eylem cümlesinin önüne *eger* birimi getirilir.

<i>eger geleydim</i> “gelseydim”	<i>eger baxem</i> “baksaydım”
<i>eger geleydi</i> “gelseydin”	<i>eger baxay</i> “baksaydın”
<i>eger geleydi</i> “gelseydi”	<i>eger baxsu</i> “baksaydı”
<i>eger geleydik</i> “gelseydik”	<i>eger baxak</i> “baksaydık”
<i>eger geleydiys</i> “gelseydeniz”	<i>eger baxays</i> “baksaydınız”
<i>eger geleydile</i> “eğer gelselerdi”	<i>eger baxsula</i> “baksalardı”

Bağımsız Biçimbirimler

Sıfatlar

Beşağaç ağzında sıfatların karşılaştırması için kullanılan yapılar diğer Horasan ağızlarına benzemektedir. Beşağaç ağzı *raq* ve *raqu* biçimlerini kullanarak Horasan Türkçesini takip ederken sadece son ünlülerde yuvarlaklaşma görülür.

- Beş. H. Ağz. *yaxşu* “iyi” (diğer Horasan ağızlarında *yaxşı*)
- Beş. H. Ağz. *yaxşuraq* “daha iyi” (diğer Horasan ağızlarında *yaxşıraq*)
- Beş. H. Ağz. *çox yaxşuraqu* “en iyi” (diğer Horasan ağızlarında *çox yaxşıraqı*)

Zamirler

Beşağaç ağzında şahıs zamirleri büyük oranda diğer Horasan ağızları gibidir. Sadece 3. Çokluk şahıs zamirinin kullanımında /-r/ sesinin bu ağızda düşmesi sonucu farklılık oluşmuştur. Ayrıca işaret zamirlerinde, Beşağaç ağzı diğer Horasan ağızlarından farklılık gösterir. *Bo*, yakın bir yeri işaret ederken *şu* ise daha yakın bir yeri işaret etmek için kullanılır.

- Beş. H. Ağz. *mən / namunu* “bunu”
- Beş. H. Ağz. *sən / naşunu* “şunu”
- Beş. H. Ağz. *ola / nabularu* “bunları”
- Beş. H. Ağz. *bula / naşularu* “onları”
- Beş. H. Ağz. *şu/ naşu* “bunları”
- Beş. H. Ağz. *bu/ nabu* “onları”

Belirtme durumu ile çekimlenmiş işaret zamirlerinde de farklılıklar görülmektedir.

- Beş. H. Ağz. *munu/ namunu* “bunu” (diğer Horasan ağızlarında *munu/ bunu*)
- Beş. H. Ağz. *şunu/ naşunu* “şunu” (diğer Horasan ağızlarında *şunu*)
- Beş. H. Ağz. *bularu/ nabularu* “bunları” (diğer Horasan ağızlarında *bularu*)
- Beş. H. Ağz. *şularu/ naşularu* “onları” (diğer Horasan ağızlarında *şularu*)

İlgi zamirleri Horasan ağızlarında genel olarak aynı olmakla birlikte Beşağaç Türkçesinde ilgi ekinin kullanılmaması göze çarpmaktadır. Bu ağızda /+ki/ ya da /+ku/ birimi şahıs zamirine eklenir.

- Beş. H. Ağz. *mənki* “benimki”

- Beş. H. Ağz. *sənki* “seninki”
 Beş. H. Ağz. *onku* “onunki”
 Beş. H. Ağz. *bizki* “bizimki”
 Beş. H. Ağz. *sizki* “sizininki”
 Beş. H. Ağz. *olarku* “onlarınki”

Soru Sözcükleri

Soru zamirleri, soru sıfatları ve soru zarflarından oluşan soru sözcükleri, Horasan ağızlarında genellikle birbirine benzerdir. Beşagaç ve diğer Horasan ağızlarında, Oğuz dillerindeki soru sözcükleri korunmakla birlikte Farsçanın etkisiyle kopya soru sözcüklerini de kullanmaktadır:

- Beş. H. Ağz. *neçə* “kaç?”
 Beş. H. Ağz. *haçan / ha vax* “ne zaman?”
 Beş. H. Ağz. *hayrə / nerə* “nereye/neresi?”
 Beş. H. Ağz. *hay biri* “hangisi?”
 Beş. H. Ağz. *hanu / hardə/ nerdə* “nerede?”
 Beş. H. Ağz. *hardən/ nerdən* “nereden?”
 Beş. H. Ağz. *kim* “kim?”
 Beş. H. Ağz. *nəmə* “ne?”
 Beş. H. Ağz. *nəmiyə / nəçi / nəmeyçi* “niçin?”
 Beş. H. Ağz. *nəmədən* “neden?”
 Beş. H. Ağz. *nəcir* “nasıl?”

Son Takılar

Son takılar konusunda, Horasan Türkçesinin ağızları çeşitli özellikler sergilemektedir. Horasan Türkçesinin diğer ağızlarında “gibi, benzer” işlevinde çoğunlukla *kimin* ve *tekin* biçimleri kullanılırken Beşagaç ağızında her zaman *len* biçimi kullanılmaktadır.

- Beş. H. Ağz. *ay len* “ay gibi” (diğer Horasan ağızlarında genellikle *ay kimin / ay təkin*)
 Beş. H. Ağz. *çağa len* “çocuk gibi” (diğer Horasan ağızlarında genellikle *çağa kimin/ çağa təkin*)
 Beş. H. Ağz. *şəkər len* “şeker gibi” (diğer Horasan ağızlarında genellikle *şəkər kimin/ şəkər təkin*)

Horasan Türkçesinin diğer ağızlarında genellikle *başka* takısı kullanılırken bunun yerine Beşagaç ağızında sıklıkla *qəyin* biçimi kullanılmaktadır.

- Beş. H. Ağz. *munnan qəyin* “bundan başka” (diğer Horasan ağızlarında genellikle *mundan başqa*)
 Beş. H. Ağz. *bizdən qəyin* “bizden başka” (diğer Horasan ağızlarında genellikle *bizdən başqa*)

Horasan ağızlarında “ile” işlevindeki birliktelik son takısı benzerlik göstermektedir. Fakat Horasan Türkçesinde diğer ağızlarında uyum gözetilmeksizin *nən* kullanılırken Beşagaç ağızında bu takı uyuma girerek *nən* ve *nan* biçiminde kullanılır.

- Beş. H. Ağz. *məniynən* “benim ile”
 Beş. H. Ağz. *səniynən* “senin ile”
 Beş. H. Ağz. *onuyınan* “onunla”
 Beş. H. Ağz. *biziynən* “bizim ile”
 Beş. H. Ağz. *siziynən* “sizin ile”

HORASAN TÜRKÇESİNİN BEŞAĞAÇ AĞZI ÜZERİNE

Beş. H. Ağz. *olarnan* “onlar ile”

Beş. H. Ağz. *bularnan* “bunlar ile”

Diğer Horasan ağızlarında “kadar” işlevinde kullanılan *cən / cek* son takısının sonunda bulunan ünsüz Beşağaç ağzında düşmüştür.

Beş. H. Ağz. *eyəca* “eve kadar”

Beş. H. Ağz. *səhərəca* “sabaha kadar”

Beş. H. Ağz. *gələncə* “gelene kadar”

Beş. H. Ağz. *axşamaca* “akşama kadar”

Söz Varlığı

Beşağaç ağzı söz varlığı açısından da ayırt edici özelliklere sahiptir. Bu ağız eskicil sözcükleri korumaya devam etmektedir.

Türkiye Türkçesi	Beşağaç Ağzı	Diğer Horasan Ağızlarında
<i>uzun</i>	<i>yuzund</i>	<i>uzun</i>
<i>yoğun</i>	<i>yoqund</i>	<i>yoqun</i>
<i>koyun</i>	<i>qoy</i>	<i>qoyun</i>
<i>boğaz</i>	<i>boyunga</i>	<i>Boğuz / buğaz</i>
<i>keskin</i>	<i>iddi</i>	<i>iti</i>
<i>yumruk</i>	<i>gummuz</i>	<i>yumuruq /qumis /qumbis / yimbarı</i>
<i>aşağı</i>	<i>təy</i>	<i>aşaqı</i>
<i>kapalı</i>	<i>eçiq</i>	<i>öçüq</i>
<i>yüz</i>	<i>yiz</i>	<i>üz</i>
<i>bulaşık</i>	<i>yidiş</i>	<i>iriş</i>
<i>iğne</i>	<i>innə</i>	<i>ignə</i>
<i>şapka</i>	<i>kiltə</i>	<i>börk</i>
<i>elbise</i>	<i>keynək</i>	<i>paltar</i>
<i>torba</i>	<i>torva</i>	<i>torba</i>
<i>dün</i>	<i>tinen / dinen</i>	<i>tünen / dunən</i>
<i>avlu</i>	<i>yəl</i>	<i>höylü/ həvəli</i>
<i>konuşmak</i>	<i>seyləmax</i>	<i>danışıq/ danışmaq</i>
<i>kova</i>	<i>bədrə</i>	<i>döl</i>
<i>şey</i>	<i>zad</i>	<i>zat</i>
<i>yarın</i>	<i>sava</i>	<i>sabah</i>
<i>sonra</i>	<i>song</i>	<i>söra/ söng</i>
<i>karınca</i>	<i>karunçuxa</i>	<i>karınça</i>
<i>kurbağa</i>	<i>kurvəqqə</i>	<i>korbaga</i>
<i>mantar</i>	<i>giələk</i>	<i>göbələk</i>

<i>yıkamak</i>	<i>vuymax</i>	<i>yumax</i>
<i>uzak</i>	<i>aça</i>	<i>uzak/ irak/ irax/ toğa</i>
<i>kalp</i>	<i>yirəğ</i>	<i>urək/ urəy/ irəy</i>

Tablo 11. Söz Varlığı

Horasan Türklerinin yaşadığı bölgenin nüfus özelliklerine baktığımızda Türkler dışında Farslar ve Kürtler gibi İrani halkların varlığı göze çarpmaktadır. Bu bölgede yaşayan Türkler genellikle Türkçe-Farsça kullanan iki dilli bireylerdir. Beşağaç köyü de bölgenin genel özelliklerini yansıtmaktadır. Bölgede dengeli (balanced bilingualism) iki dillilikten söz etmek zordur. Farsça bölgenin resmi ve prestijli dili olarak diğer Horasan ağızlarında olduğu gibi Beşağaç ağızı üzerinde de etkili olmaktadır. Bu nedenle Beşağaç için baskın iki dillilikten (dominant bilingualism) söz edilebilir.

Beşağaç Ağızında, Farsçanın etkisi, ses, biçim, söz dizimi, söz varlığı gibi dilin tüm katmanlarında görülmektedir. Yukarıda ifade edildiği gibi İran'daki diğer Türk dillerinde olduğu gibi Beşağaç Ağızında görülen /ı/, /ö/, /ü/ gibi seslerin çekici olmamasının temel nedeni Farsçadır. Farsçanın etkisiyle bu seslerin çoğunlukla değiştiği görülmektedir

Beşağaç ağızındaki Farsça kopyalar iki katmanda incelenebilir. Bu katmanların ilkini günümüz Farsçasında sıklıkla kullanılmayan Farsça kopyalar oluşturmaktadır. Bu katmana ait kopyalardan bazıları şu şekildedir:

- Beş. H. Ağz. *səngəcın* < Far. *səng çı:n* “taş duvar”
- Beş. H. Ağz. *owrow* < Far. *a:b ro:w* “su geçişi”
- Beş. H. Ağz. *owgirdan* < Far. *a:b gərda:n* “kepçe”
- Beş. H. Ağz. *ce:y* < Far. *cu:y* “nehir”

İkinci katmanda ise günümüzde günlük dilde konuşulan Farsça biçimlerden kopyalanmış birimler yer almaktadır. Bu kopyaların sayısı çok fazladır. Beşağaç halkı günümüzde en temel ifadelerde bile Farsçadan kopyalama yolunu tercih etmektedir. Beşağaç'tan yapılan kayıtlar incelendiğinde sayı, organ, hayvan ve bitki isimleri gibi temel sözcüklerin genellikle Farsça kopyaların kullanıldığı görülmektedir.

- Beş. H. Ağz. *şış* < Far. *şış* “altı”
- Beş. H. Ağz. *kefter* < Far. *kefter* “güvercin”
- Beş. H. Ağz. *şer* < Far. *şer* “aslan”
- Beş. H. Ağz. *kerri* < Far. *kerri* “sağır”
- Beş. H. Ağz. *la:le* < Far. *la:le* “lale”

Farsçanın prestijli bir dil olmasından dolayı insanlar çocuklarıyla Farsça konuşmaya başlamıştır. Çocukların yanı sıra gençlerin de Türkçeyi iyi derecede konuşamadıkları bilinmektedir. Bütün bunların bölgedeki Türkçe için bir tehdit unsuru olduğu açıktır.

Sonuç

Horasan ağızları Türkoloji araştırmalarında günümüze kadar yeteri kadar çalışılmamıştır. Beşağaç ağızı üzerine ise daha önce herhangi bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. İran'daki Türk ağızları arasında ayrı bir öneme sahip olan Beşağaç ağızı Farsçanın yoğun etkisi altındadır. Yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan bu ağız diğer Horasan ağızlarından farklı özelliklere sahiptir. Yuvarlaklaşmaların yoğun olduğu bu dilde sözcüklerin uyuma girme derecesi diğer ağızlardan daha yüksektir. Kanıtsallık,

zaman ve şart kategorilerinde diğer ağızlardan farklı özellikler gösteren bu ağız daha çok alan araştırmasına ihtiyaç duymaktadır. Söz varlığı açısından da ayrı öneme sahiptir. Bu ağız hem Farsçanın hem de Horasan Türkçesinin eski biçimlerini korumakla birlikte günümüz Farsçasından da yoğun bir şekilde kopyalama yapmıştır. Yeni nesillere aktarılmayan bu ağız ses biçim ve söz dizimi açısından Farsçadan etkilenmektedir.

Kısaltmalar

ATü.:	Ana Türkçe
Batı H. Ağz.:	Batı Horasan Ağızları
Beş. H. Ağz.:	Beşagaç Horasan Türkçesi
Doğu H. Ağz.:	Doğu Horasan Ağızları
Far.:	Farsça
Güney H. Ağz.:	Güney Horasan Ağızları

Kaynaklar

- Aikhenvald, A. Y. (2003). *Evidentiality in typological perspective, typological studies in evidentiality*, A. Y. Aikhenvald ve R. M. W. Dixon (Ed.) içinde (ss. 1-33). Amsterdam: John Benjamins.
- Baghirova, B. (2023). Kaşkaycanın toplum dilbilimsel durumu. *Türkbilgi* 46, 369-377.
- Bozkurt, F. (2005). *Türklerin dili*. Ankara, Kapı Yayınları, 2005.
- Doerfer, G. (1978). Das Chorasantürkische. *TDAY-Belleten* 1977, 127-204.
- Doerfer, G. (1998). Turkic languages of Iran. *The Turkic Languages*, L. Johanson ve É. Á. Csató (Ed.) içinde (ss. 273-282). London and New York: Routledge.
- Doerfer, G. & Hesehe, W. (2002). Horasan Türklerinin tarihi ve edebiyatı. (S. Tulu, Çev.). *Türk Dünyası* 14, 319-336.
- Doğan, T. (2015). Günbed ağzından iki masal ve dil özellikleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* 39, 41-59.
- Doğan, T. (2016). *Geşeng ginle*. Horasan Türkçesi üzerine bir inceleme. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Doğan, T. (2017). Türkiye Türkçesi ve Horasan Türkçesinin Bochnurd ağzında “Ve” anlamında sıralamanın görünümü. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 43, 87-105.
- Doğan, T. (2018). Horasan Türkçesinin Bochnurd ağzında kanıtsallık (evidentiality), *SUTAD* 44, 1-14.
- Ekici, C. (2017). Horasan Türkçesi ve Langar ağzı (giriş-gramer-metin-çeviri-sözlük). (Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Esmaelabadi, G. (2022). Horasan Türkçesinin Gerivan ağzı üzerine. *Tehlikedeki Diller Dergisi* 21, 143-157.
- Güzel, H. (2022). Khalaj literary production in an electronic cultural environment and cultural sustainability. *Milli Folklor* 136: 94-108.
- Heyet, C. (2008). *Türk dilinin ve lehçelerinin tarihî seyri* (M. Öztürk, Çev.). Ankara: TDK Yayınları.
- Johanson, L. (2007). *Türkçe dil ilişkilerinde yapısal etkenler* (N. Demir, Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Johanson, L. (2021). *Turkic*. United Kingdom: Cambridge Press.

- Rezaei, M. & Esmacilabadi, G. (2018). Horasan Türkçesinin Cüveyn ağzı üzerine. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi Yayınları* 6/13, 13-27.
- Tulu, S. (2005a). *Bocnurd'dan folklor derlemeleri*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Tulu, S. (2005b). *Horasan'dan masallar ve halk hikâyeleri*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Tulu, S. (2009a). *Şehzade Kerem ile Aslı Han (Horasan Türkçesi varyantı)*. Konya: Kömen Yayınları.
- Tulu, S. (2009b). *Horasan Türklerinden folklor derlemeleri (Bocnurd Ağzı)*. Konya: Kömen Yayınları.
- Tulu, S. (2009c). *Horasan Türklerinden masallar ve halk hikayeleri*. Konya: Kömen Yayınları.